

céllal, mint a fasiszta Németország igája alóli felszabadítás céljával léptek lengyel földre. Mint ismeretes, a Londonban székelő lengyel emigráns kormány és a Szovjetunió között ebben az időben nem a legjobbak voltak a kapcsolatok, annak ellenére, hogy egy oldalon — a Hitler-ellenes koalíció oldalán — álltak, harcoltak mindketten. Ez az ellentét érződik a szerző írásában is. Úgy véljük az események és a tények ismeretében talán kissé túlzottnak tűnhet Kalasnyik azon megállapítása, amely az emigráns lengyel kormányt, illetve annak hadseregét a fasisztákkal cimborálóknak, majdhogynem németbarátnak tünteti fel. Tény, hogy a háború utáni Lengyelország felépítésében, helyének, szerepének megítélésében jelentős nézeteltérések voltak a kommunisták és az emigráns kormány, illetve az általuk irányított Népi Hadsereg, illetve Honi Hadsereg között. A hitleri Németország ellen azonban mindketten következetesen, hősiessen harcoltak.

Lengyelország felszabadításának befejezése után lépett a Vörös Hadsereg, így annak 47. hadserege — soraiiban Kalasnyik ezredessel — német földre. Ha azt mondtuk, hogy nehéz helyzetben voltak a politikai munkások Lengyelország földjén, akkor nyugodtan állíthatjuk, még nehezebb volt a helyzetük, munkájuk a német területeken. A szovjet katonák látták, tapasztalták mit műveltek a fasiszta agresszorok az elfoglalt szovjet területeken. Lerombolt városok, falvak ezrei, ártatlanul meggyilkolt emberek milliói. Meg kellett értetni a katonákkal — ami nem lehetett egyszerű dolog —, hogy ezek ellenére nem egy nép ellen kell harcolniuk. Egy hadsereget, egy eszmét kell legyőzniük, de a polgári lakosságot, az egyszerű embereket nem szabad azonosítani a nácikkal, a fasisztákkal. Erdemes ezzel a nézettel kapcsolatban idézni a „Pravda 1945. április 14-i „Ehrenburg elvtárs leegyszerűsíti a dolgot” című cik-

kének lényegét, amelyről a politikai munkás Kalasnyik így írt: „(a Pravda) ... bírálta a tekintélyes publicista egyik írását, amelynek az volt a lényege, hogy a németek egyként fognak a hitleristák bűneiért felelni. A lap határozottan kijelentette, hogy Ehrenburg elvtárs ebben az esetben nem fejezi ki a szovjet közvéleményt. A Vörös Hadsereg nagy felszabadító küldetését teljesítve a hitlerista hadsereg, a hitlerista állam, a hitlerista kormány felszámolásáért harcol, de sohasem tekintette és nem tekinti céljának a német nép megsemmisítését.”

Kalasnyik ezredes és társai ennek érdekében megtektek minden tőlük telhetőt. Jól példázza ezt a spandaui erődért folytatott „politikai harc” megvívása. A teljesen reménytelen helyzetben levő védőket nem volt könnyű meggyőzni ellenállásuk értelmetlenségéről, a felesleges vérontás elkerüléséről. A feladatot a politikai osztály munkatársainak kellett megoldaniuk. Néhány napos „küzdelem” után siker koronázta a politikai osztály kísérleteit. Az erőd védői — belátva reménytelen helyzetüket — harc nélkül megadták magukat. Katonák, polgári személyek kerültek el így az értelmetlen halált.

Hogy mit kaphat az az olvasó aki kezébe veszi ezt a könyvet? Amint már korábban írtuk, áttekintést egy kevésbé ismert terület, a háború időszakában végzett politikai munka sokoldalúságáról, nehézségeiről, sikereiről. Úgy gondoljuk nyugodt szívvel elfogadhatjuk a szerzőnek az előszóban írt véleményét, amely talán a legjobban fejezi ki a könyv célját, értelmét. „Nem volt céloom — írja Kalasnyik —, hogy részletesen ismertessem a hadsereg csapatainak, valamint a vele együttműködő magasabbegységek csapatainak harctevékenységét. Emberek a háborúban — erről szól visszaemlékezésem.” Szépen, olvasmányosan, objektívan.

Szakály Sándor

VOSZEMNADCATAJA V SZRAZSENYIJAH ZA ROGYINU

(Bojevoj puty 18-oj armii)

(Vojenizdat, Moskva, 1982. 528 o.)

1982-ben látott napvilágot a Szovjetunió Hadtörténeti Intézetének gondozásában, az Intézet munkatársainak és a 18. hadsereg veteránjainak tollából a szovjet hadtörténetírásnak ez az újabb jelentős műve. [A 18. hadsereg a hazáért vívott

ütközetekben. (A 18. hadsereg harci útja.)] A szerzői kollektíva taglalja és a szemtanú hitelességével dokumentálja a szovjet hadműveleti művészet és harcászati különböző oldalait, közreadja a hadműveletek előkészítésének és megvívásá-

nak leszűrt és általánosított tapasztalatait, méltatja az ütközetek és harcok sikeres megvívását célzó pártpolitikai munka jelentőségét, aktivitását, formáit és módszereit.

A párt legjobb munkásait küldte a hadra kelt sereg soraiba, hogy személyes példamutatásukkal mozgósítsák a katonatömegeket a kitűzött harcfeleladatok maradéktalan teljesítésére. E pártmunkások soraiban találjuk Leonyid Iljics Brezsnyevet is, aki a háború első napjától az utolsóig a működő sereg soraiban fejtette ki tevékenységét és járult hozzá szervező munkájával az ellenség széttűzésének ügyéhez. A különböző felelős politikai vezető beosztásokban — a Déli, az Észak-Kaukázusi Front, a Fekete-tengeri Hadművelési Csoport politikai csoportfőnök-helyettese, a 18. hadsereg politikai osztályvezetője — a lenini munkastílust juttatta érvényre a pártpolitikai munka minden területén.

Zsilin altábornagy a könyvhöz írt előszavában a szerzők különös érdeméért emeli ki, hogy eszmei mondanivalójukat áthatja a csapatok magas fokú harcképességének a katonák erkölcsi-harci tulajdonságaitól, az ellenség feletti győzelem kivívásának művészetétől, valamint a célratörő és jól irányított pártpolitikai munkától való függőségről alkotott lenini tanítás.

A szerzők sokoldalúan bizonyítják, hogy a 18. hadsereg harci útja a küzdelmek, a kudarcok és sikerek rögös útja volt, amely a katonák, a parancsnokok és politikai munkások állóképességét egyaránt próbára tette. A legsúlyosabb megpróbáltatást, a legnagyobb véraldozatot, de ugyanakkor a leghősiesebb mozzanatokot is a Kis Földért és Novorosszijszkiért vívott küzdelem jelentette a hadsereg számára. A több mint kétszáz napos ütközet a szovjet katonák rettenthetetlenségéről és bátor helytállásáról szóló hősköltemény. E keskeny hídfő megtartásától függött Novorosszijszknak, a Tamanyi félsziget kulcsának sorsa. Ha az ellenség el tudja foglalni a Kis Földet és a deszantot a tengerbe szorítja, a harc elhúzódó jelleget ölt. És ebben az elkeseredett küzdelemben a hadsereg katonái kitartottak, helyt álltak és győztek. A Kis Földön, Novorosszijszk felszabadításával kivívott győzelem adott lendületet az Észak-Kaukázusi Front támadásának kibontakoztatásához és az egész Tamanyi félsziget felszabadításához.

A Kis Földön és Novorosszijszk térségében vívott harcok után több ezer kilométeres harci út, a háború hosszú hónapjai álltak még a katonák előtt. Eppen ezért a Hadtörténeti Intézet kollektívája dokumentális alapokon, időrendi sor-

rendben tárja az olvasó elé a hadsereg teljes harci útját, szemléltetve, hogyan küzdöttek katonái hazájuk földjéért, hogyan győzték le az ellenséget.

1941 júniusában, amikor a hitleri seregek megindították támadásukat a Szovjetunió ellen, majd a következő hónapokban, a 18. hadsereg magasabbegységei súlyos védelmi ütközeteket vívtak az ellenséges erőkkel Kamenyec—Podolszk és Jampol térségében, a Dnyeszter és a Déli-Bug, a Dnyeper és az Ingulec folyók mentén.

1941 októberében a „Dél” német hadseregcsoportja a Donyec-medence területére tört előre, hogy birtokba vegye az országnak ezt a fontos ipari körzetét. A Déli Front állományaiba tartozó 18. hadsereg az arcvonal központi szakaszán védte az egyik legfontosabb irányt, de a túlerőjű ellenség nyomása alatt kénytelen volt, a front más seregteteivel együtt, a hátsó védelmi terepszakaszokra visszavonulni.

A 18. hadsereg történetének egyik emlékezetes epizódja a Déli Front ellentámadásában való részvétele volt, Rosztov térségében, amely hadművelési szempontból, mint a szovjet hadseregeknek egy front erőivel végrehajtott első nagyarányú támadó hadművelete, igen tanulságos.

Az ellenség azonban, súlyos veszteségei ellenére, szívósan tört a Kaukázus felé és a Fekete-tenger partvidékére. A 18. hadsereg magasabbegységei, a front kötelékében, a túlerőjű ellenség elől visszavonulva, gyakori ellenlökésekkel akadályozták előrenyomulását a Donyec-medence keleti része, a Don-menti sztyeppék, Kubány és Tuapsze védelme időszakában. A válogatott és a hegyi harcra különlegesen kiképzett német csapatok nem tudták megtörni a Kaukázus védőinek ellenállását.

A kimerítő védelmi ütközetek során nagy segítséget nyújtottak a magasabbegységek parancsnokainak és politikai szerveinek a front politikai csoportfőnökségének munkatársai.

Kercs térségében a 18. hadsereg tengeri deszantja hídfőt foglalva biztosította a front fő erőinek partraszállását.

1943 november—decemberében a Kijev—Zsitomir-i irányban az ellenség hadvezetése arra törekedett, hogy visszavesse a szovjet csapatokat a Dnyeper mögé és ismét kezébe kaparintsa Kijev városát. A Főhadiszállás döntése alapján sikerült az itt működő 1. Ukrán Front állományának hadászati tartalékokkal való megerősítése; ezek sorában volt a 18. hadsereg is, melynek csapatai, a hónap végén az 1. gárdahadsereggel együttmű-

kérdésben, felszabadítják Zsitomir, majd Berdicsev városát is.

1944 nyarán az 1. Ukrán Front csapatai azt a feladatot kapták, hogy zúzzák szét a német „Észak-Ukrajna” hadseregcsoport főerőit, fejlesszék ki a támadást a Visztula és a Kárpátok vonulata felé (Lvov—sandomierzi hadművelet). A front bal szárnyán működött a 18. hadsereg, csapatai sikerrel törték át az ellenség mélyen lépcsőzött védelmét, az 1. gárda-hadsereg csapataival együttműködésben vereséget mértek a szembenálló ellenséges csoportosításra, majd behatoltak a Kárpátok előhegyeinek körzetébe. A továbbiakban a 4. Ukrán Front állományában részt vett a Keleti-Kárpátok leküzdésében, majd Kárpátalja felszabadításában. Ebben a tevékenységében nagy segítséget nyújtottak a hadsereg csapatainak a partizánok. A hadsereg harci útja Szlovákián át a prágai irányban folytatódott és az 1. Csehszlovák hadseregek közvetlen hadtesttel együtt folytatott tevékenységével jelentősen hozzájárult Cseh-

szlovákia teljes felszabadításához és a győzelem kivívásához.

A 18. hadsereg harci útja hosszú és bonyolult harctevékenységek sora volt. A szerzők meleg szavakkal emlékeznek meg a hadsereg vezető állományáról és minden egyes harcosáról, számos példával illusztrálják azok tömeges hősiességét és egyes kimagasló harci tetteiket is.

A 18. hadsereg harci útját szemléltető könyv megjelenése a Nagy Honvédő Háború tartalmával kapcsolatos új kutatási eredmény, de egyben a Szovjetunió Fegyveres Erői egyik dicsőséggel övezett seregtestének népszerű formában közreadott története is. Így jellemzi a művet P. Lascsenko hadseregtábornok a könyvről írt recenziójában. Ez a kiadvány feltétlenül számot tarthat az olvasók széles körének érdeklődésére. A számos kép és térképvázlat segíti az események jobb megértését és követését. Jó szolgálatot tehet a katonai-hazafias nevelés területén is.

Nádor Tibor

DOMBRÁDY LÓRÁND

A MAGYAR GAZDASÁG ÉS A HADFELSZERELÉS 1938—1944

(Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 291 o.)

Viszonylag nem nagy azoknak a munkáknak a száma, amelyek Magyarországon gazdaságának, a magyar iparnak a második világháború alatti történetét tárgyalják. Ebben a témakörben ezidáig a magyar történettudomány elsősorban a problémák felvetését helyezte előtérbe, kevesebb energiát fordítva ezen problémák alapos vizsgálatára, megoldására. Jól érzékeltetheti ezt a megállapítást az a tény is, hogy mind a mai napig Berend T. Iván és Ránki György Magyarország gyáripára a második világháború előtt és a háború időszakában (1933—1944) című, az Akadémiai Kiadónál 1958-ban megjelent könyve az, amely „alapműnek” számít ebben a témakörben. E monográfia megjelenése óta eltelt időszakban alapkutatásra épülő, a második világháború alatti magyar gazdasági élet kérdéseit tárgyaló önálló kötet — kiváltképp olyan, amely a hadiipar problémáival is foglalkozott volna — szinte alig látott napvilágot. Teljes egészében hiányoznak például az olyan feldolgozások, amelyek a második világháborús magyar gazdaság kérdéseit a hadtörténet, a katonapolitika szempontjából vizsgálják.

Ezért is vettük különös érdeklődéssel kézbe Dombrády Lórándnak az Akadémiai Kiadónál a közelmúltban megjelent monográfiáját, amely több éves, alapkutatásokra épülő kutatómunka eredményeként született meg, és az 1938—1944 közötti időszak magyar gazdaságának, a hadfelszerelés gyártásának és az ipar háborús erőfeszítéseinek az összefüggéseit vizsgálja.

A kötet első része az ún. „győri” hadseregfejlesztési program előkészítését, megindulását tárgyalja, ezen belül is jelentős figyelmet szentelve a katonai vezetés álláspontjának, elképzelésének az elemzésére. A magyar ipar „háborús mozgósítása” — a győri program célkitűzéseinek a megvalósítása érdekében, amely 1 milliárd pengős költségvetéssel számolt öt év alatt, 600+400 milliós arányban a közvetlen hadseregfejlesztésre, illetve a „háttériparra” — 1938 és 1940 között indult meg. Ekkor, a felvidéki, majd az erdélyi területek visszacsatolása idején, számottevő hadiipari konjunktúra volt kibontakozóban. Ezt az ipari, gazdasági fellendülést 1940 őszétől egy rövidebb ideig tartó dekonjunktúra váltotta fel,